

SVENSKT NÄRINGSLIV

Attityder till yrkesprogram - och varför de väljs bort

SVENSKT NÄRINGSLIV

APRIL 2021

Inledning:

Allt sedan gymnasireformen 2011 har söktrycket till de nationella yrkesprogrammen minskat. Att yrkesutbildningarnas attraktivitet sjunker är inte en ny företeelse, men den nuvarande utvecklingen vållar problem både för arbetsgivares kompetensförsörjning och för ungas ställning på arbetsmarknaden, när långt ifrån alla läser vidare från de högskoleförberedande programmen.

Det finns en mängd förklaringar till varför färre väljer yrkesprogram jämfört med tidigare, men i många tidigare analyser har ett elevperspektiv saknats. Svenskt Näringsliv har därför gett analysföretaget Ungdomsbarometern i uppdrag att göra en sammanställning av möjliga förklaringar till utvecklingen som går att identifiera i deras årligen återkommande attitydundersökningar. Till detta har adderats data från ett antal andra mindre studier och inom ramen för projektet har också samtal med ett tiotal elever i högstadiet och början av gymnasiet genomförts. Vi hoppas att analysen som presenteras i denna rapport ska bidra med kunskap för att vända utvecklingen.

Stockholm i april 2021

Johan Olsson

Policyexpert kompetensförsörjning

Om datan:

Data i denna rapport kommer från fem olika källor:

1. Ungdomsbarometerns (UB) årliga undersökning som genomförs med bland cirka 18 000 unga i åldern 15-24. Majoriteten av datapunkterna i denna rapport kommer från 2020 års studie och avser högstadie- eller gymnasieelever, medan vissa datapunkter kommer från tidigare års studier
2. Intervjuer med 8 ungdomar i årskurs 9 och 1:an på gymnasiet i december 2020, kring hur tänkte/tänker kring sitt gymnasieval och synen på högskoleförberedande program vs. yrkesprogram.
3. Skolverkets statistik över elever på program läsåret 19/20.
4. En kvantitativ studie som gjordes av SvN om föräldrars roll vid gymnasievalet under hösten 2020: "Föräldrars roll vid gymnasievalet 2020"
5. En kvantitativ studie som Ungdomsbarometern genomförde åt World Skills Sweden i januari 2020 bland åk9-elever kring deras syn på yrkesprogram

Innehållsförteckning:

Om valet av gymnasieprogram	4
Skillnader mellan programtyperna	5
<u>Varför yrkesprogrammen väljs bort</u>	
Högskolebehörigheten	7
Yrkesprogram uppfattas som smala	8
De upplevs leda till sämre betalda jobb	9
De uppfattas som lätta	10
Föräldrar förordar dem inte	11
Där går inte "min typ av elever"	12
Alla har inte rätt information	14
Eleverna väljer program, inte typ	15

Om valet av gymnasieprogram

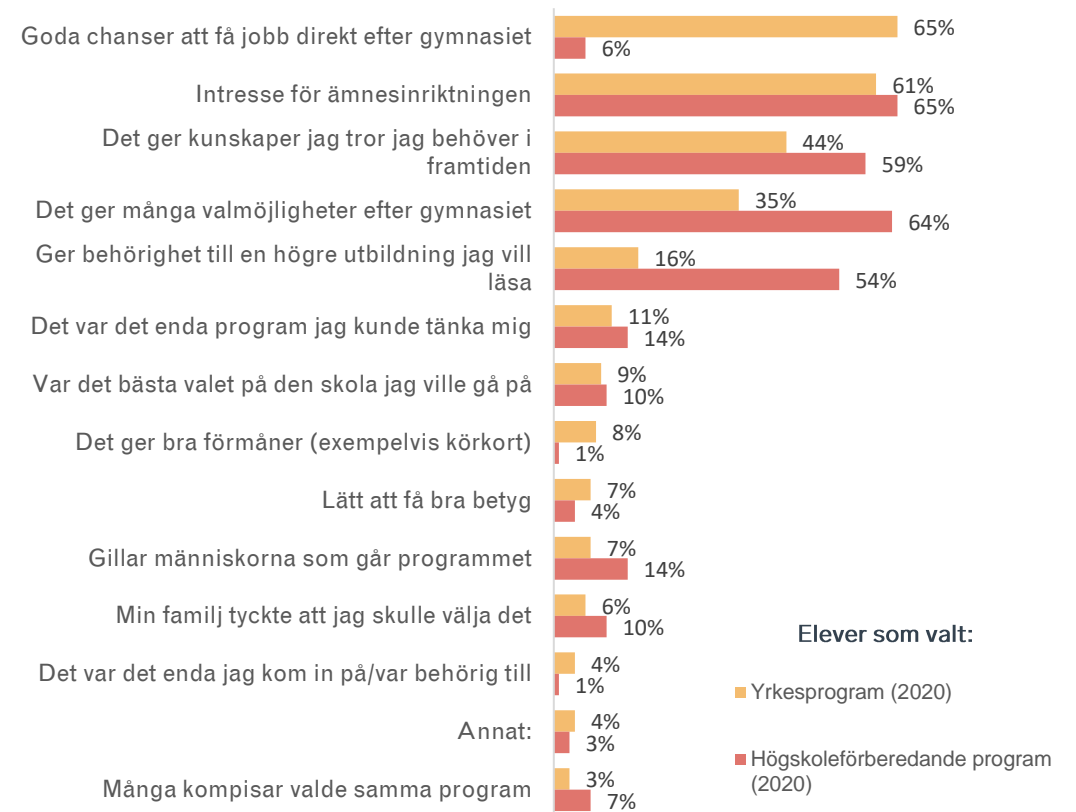
Vad styr egentligen elevernas val av gymnasieprogram? Frågan är komplex och hänger intimt ihop med valet av skola, men några slutsatser går att dra av svaren på frågan till höger. De allra flesta vill läsa någonting som intresserar och som ger dem kunskaper de behöver i framtiden. Programmet ska också gärna ge breda framtidsmöjligheter, särskilt som många elever tycker att det är svårt att bestämma sig.

Men därefter kan vi se ett antal bevekelsegrunder som i hög utsträckning skiljer beroende på om eleverna valt ett högskoleförberedande eller yrkesprogram.

Medan eleverna på högskoleförberedande i högre utsträckning värderar behörighet till vidare studier, är eleverna på yrkesprogram nästan ensamma om att prioriterar möjligheter till jobb direkt efter gymnasiet. Det kan ju låta positivt, men såsom vi beskriver inledningsvis är det långt ifrån alla elever på högskoleförberedande som läser vidare efter gymnasiet. Istället är det betydligt fler som faktiskt börjar jobba direkt efter gymnasiet, än som anger det som viktigt i valet av gymnasieprogram.

Vi har alltså en stor grupp elever som väljer högskoleförberedande program, men som sedan inte väljer att läsa vidare. Att få fler att välja yrkesprogram handlar i hög utsträckning om att attrahera denna grupp.

Varför gymnasieeleverna valde sina program:

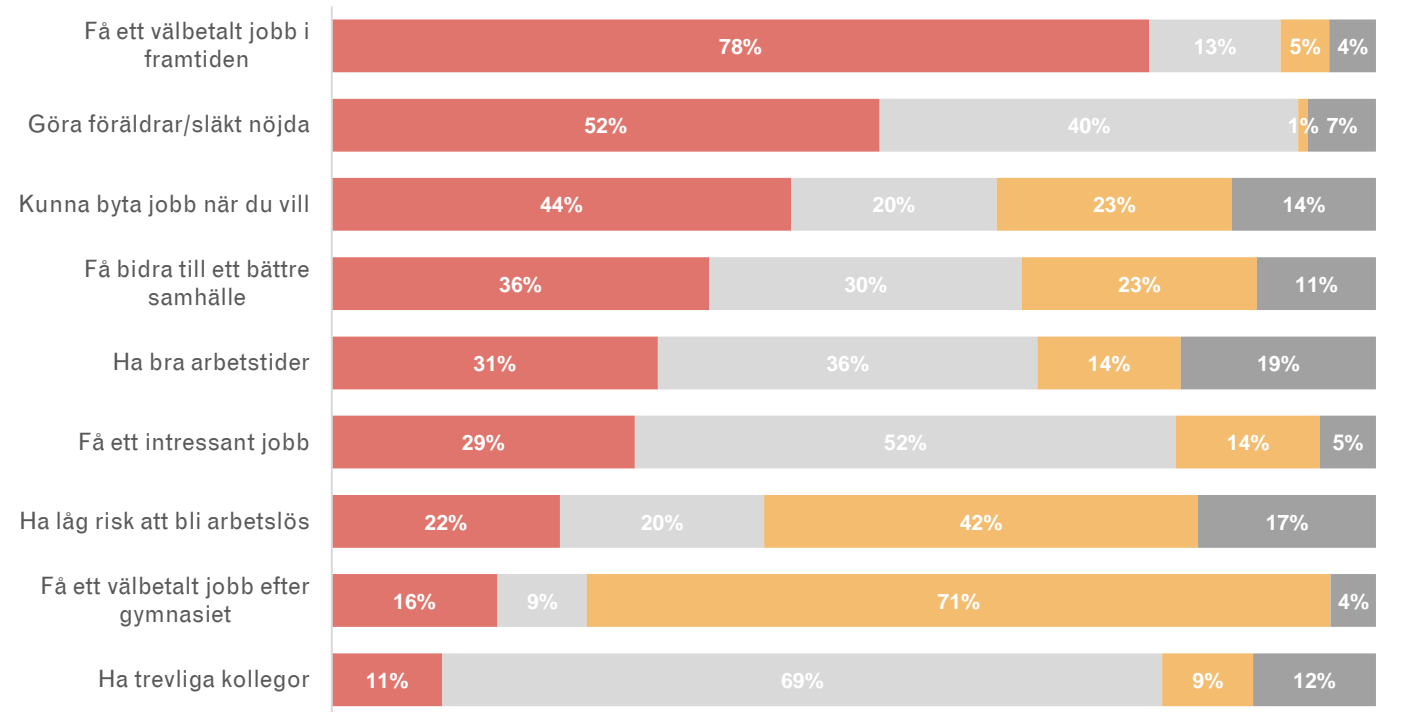
Elevernas uppfattning om skillnaden mellan programtyperna

På föregående sida tittade vi på varför enskilda program valts av gymnasieeleverna, utifrån aggregerad data på programnivå. Här ska vi här istället både byta perspektiv och målgrupp.

Högstadiееlevernas uppfattning om programtyperna generellt har samtidigt många likheter med valet av enskilda program. Givet hur pass mycket bättre de högskoleförberedande uppfattas på många av parametrarna är det kanske inte så konstigt att de väljs i högre utsträckning.

Den kanske intressantaste skillnaden ser vi dock på de båda jobbparametrarna, där yrkesprogram anses bättre för den som vill ha ett välbetalt jobb direkt efter gymnasiet. Samtidigt gäller nästan det omvända förhållandet i fråga om välbetalda jobb i framtiden, vilket vi återkommer till senare i rapporten.

högstadiееlever 15+ år: Vilken programtyp är bäst för den som vill...

Varför yrkesprogram väljs bort:

The bottom right portion of the slide features several thin, orange lines that originate from the bottom edge and fan out towards the right, creating a sense of movement and depth.

Högskolebehörigheten är ett problem

Ett av de viktigaste skälen till varför högskoleförberedande program väljs är också det viktigaste skälet till varför yrkesprogram väljs bort: de senare uppfattas inte ge "automatisk" högskolebehörighet. Det går att problematisera kring vad den grundläggande behörigheten egentligen är värd, men siffrorna till höger talar samtidigt ett tydligt språk att högskolebehörigheten spelar roll.

Frågan är ställd till den dryga tredjedel som funderade på ett yrkesprogram inför gymnasievalet, men som sedan valde ett högskoleförberedande. Fördjupar vi denna grupp ytterligare så ser vi att den inte främst består av de elever som har allra största intresse för vidare studier, utan istället av en grupp som har svårt att bestämma sig. För dem handlar behörigheten alltså lika mycket om att skaffa sig maximala valmöjligheter framåt, som att de faktiskt ska använda den till några specifika vidare studier.

Varför valdes inte yrkesprogram bland de som övervägde dem?

37 %

**ANDEL ELEVER PÅ HF
SOM ÖVERVÄGDE YP I
VALET**

Yrkesprogrammen uppfattas som smala

Få 15-åringar har en glasklar bild av vad de vill göra i framtiden och med den insikten så finns det många argument för att inte vilja smalna av valen för tidigt.

En dominerande trend bland unga de senaste åren har varit att försöka kombinera sitt intresse med så stora valmöjligheter som möjligt efter gymnasiet. Att yrkesprogram då ofta både heter och förknippas med ett specifikt yrke eller en specifik bransch, blir problematiskt för deras attraktionskraft eftersom de då också ibland uppfattas som smala.

Som datan till höger ger vid handen är det i första hand högskoleförberedande program som uppfattas ge breda framtidsmöjligheter, medan det omvända gäller för många yrkesprogram, även om undantag finns. Kanske är det också ingen slump att det yrkesprogram som hamnar högst upp också är det program med högst andel som läser vidare?

Alternativet: "Kändes för smalt" på frågan om varför **elever på HF-program, som funderade på YP, valde bort YP:**

36%

MÅNGA VALMÖJLIGHETER EFTER GYMNASIET GYMNASIEELEVER (2020) TOPP 5

Naturvetenskapsprogrammet	79%
Teknikprogrammet	61%
Ekonomiprogrammet	55%
Samhällsvetenskapsprogrammet	53%
Vård- och omsorgsprogrammet	37%

FÅ VALMÖJLIGHETER EFTER GYMNASIET GYMNASIEELEVER (2020) TOPP 5

Estetiska programmet	60%
Hantverksprogrammet	57%
Hotell- och turismprogrammet	56%
Restaurang- och livsmedelsprogrammet	55%
Barn- och fritidsprogrammet	54%

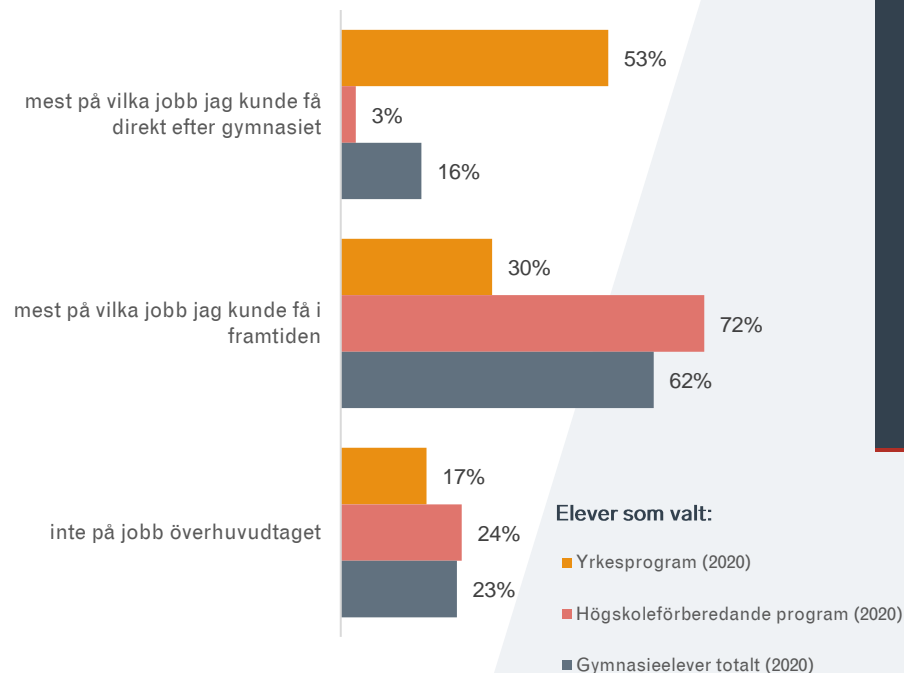
De uppfattas leda till mindre välbetalda jobb i framtiden

Såsom vi visat tidigare är det främst elever på yrkesprogram som värderar goda chanser till jobb direkt efter gymnasiet. Men med det inte sagt att övriga elever inte bryr sig som jobb; som vi ser till höger handlar det däremot ofta om en längre tidshorisont.

Högskoleförberedande program anses såsom vi visar på sidan 5, i högre utsträckning än yrkesprogram leda till välbetalda jobb i framtiden. Även om det finns mycket annat unga värderar i det framtida arbetslivet är lön är definitivt en del av ekvationen.

Samtidigt går det att fundera på vilken information eleverna egentligen baserar sina val på. Sett i termer av livsinkomst är det långt ifrån kassaskåpssäkert att alla högskoleutbildningar betalar bättre.

Inför gymnasievalet – hur tänkte gymnasieeleverna kring jobb?

Det betalar inte lika bra som högskoleförberedande program.

Kille, 15 år, åk. 9 - på frågan om varför yrkesprogram väljs bort

Yrkesprogrammen uppfattas som lätta

Att många yrkesprogram uppfattas vara lätta behöver inte vara dåligt för attraktiviteten i alla grupper, men då gymnasievalet i delar av landet är en tävling i att komma in på de svåraste utbildningarna är det ändå problematiskt för deras bredare status.

Ett annat sätt är att betrakta resultaten är ur ett kvalitetsperspektiv – det är inte bra varken för eleverna eller deras framtida arbetsgivare att programmen i så låg utsträckning uppfattas ställa höga krav, oavsett hur det de facto ser ut i verkligheten.

Såsom datan till höger visar är det uteslutande högskoleförberedande program bland de fem som uppfattas som svårast, där naturvetenskaps- och teknikprogrammen har en särställning bland annat utifrån den uppfattat stora mängden matte.

Alternativet: "För lätt att komma in" på frågan om varför **elever på HF-program, som funderade på YP, valde bort YP** (2019):

12%

LÄTT / LÅGA KRAV GYMNASIEELEVER TOPP 5 (2020):

Barn- och fritidsprogrammet	82%
Bygg- och anläggningsprogrammet	81%
Fordons- och transportprogrammet	78%
Hantverksprogrammet	71%
Restaurang- och livsmedelsprogrammet	68%

SVÅRT / HÖGA KRAV GYMNASIEELEVER TOPP 5 (2020):

Naturvetenskapsprogrammet	91%
Teknikprogrammet	72%
IB (International Baccalaureate)	54%
Ekonomiprogrammet	49%
Samhällsvetenskapsprogrammet	37%

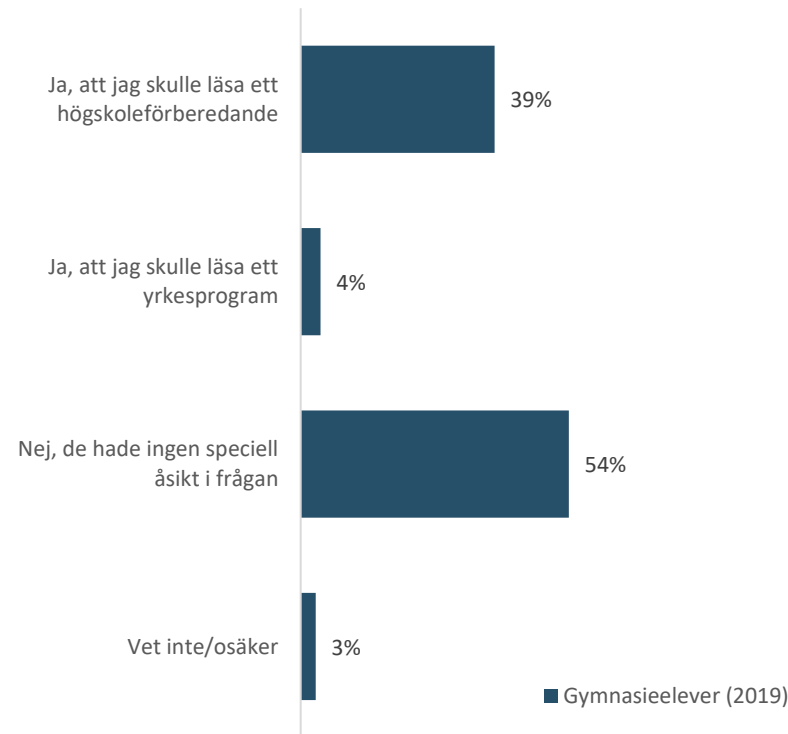
Föräldrar förordar oftast högskoleförberedande

Även om de flesta elever säger att de får välja vilket gymnasieprogram de vill, är det i många fall en sanning med modifikation.

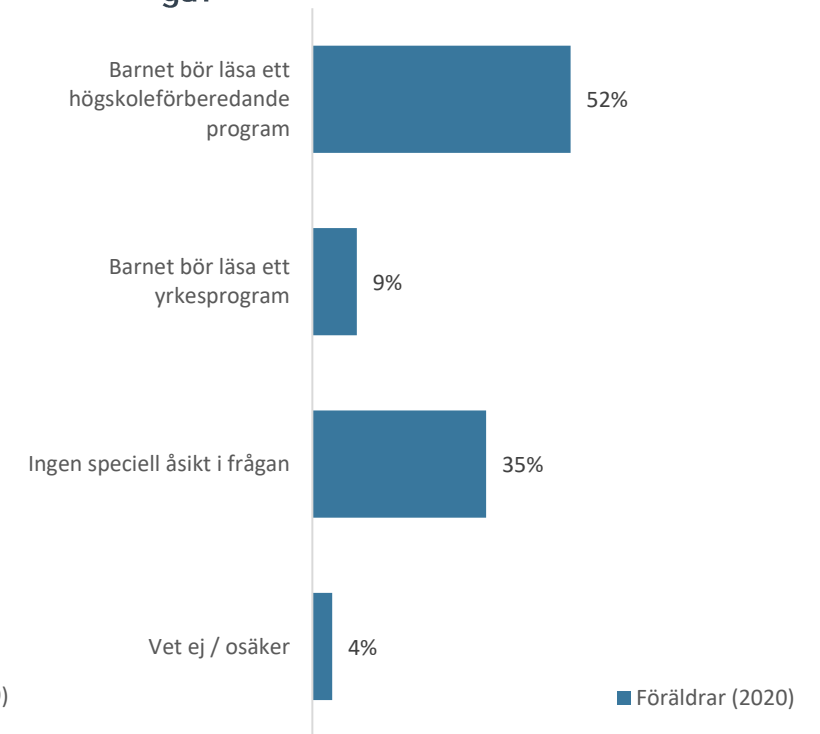
För faktum är att många föräldrar har en åsikt i frågan, och denna är nästan alltid att barnen ska välja ett högskoleförberedande program. Detta ser vi både här till höger såväl som tidigare på sidan 5 i alternativet ”göra föräldrar/släkt nöjda”.

Förklaringen till detta är i vissa avseenden ganska lik varför ungdomarna väljer högskoleförberedande: de anses bredare, ger högskolebehörigheten och har högre status. Men samtidigt går det att fråga sig vad föräldrarna egentligen baserar sina åsikter på? Såsom vi sett tidigare har unga ibland missuppfattningar om vilka program som leder till de mest välbetalda jobben. Kan det gälla även föräldrarna?

Fråga ställd till gymnasieelever - hade deras föräldrar någon åsikt om vilket typ av program de skulle välja?

Fråga ställd till föräldrar* - har föräldrar någon åsikt om vilken typ av program deras barn bör gå?

* Frågan ställdes i Svenskt Näringsliv enkät: Föräldrars roll vid gymnasievalet 2020

På YP går ”inte min typ av elever”

Gymnasievalet är också ett identitets- och livsstilsval, som handlar om vilka man ska umgås med under tre år. Exakt vad som ligger i begreppet ”min typ av elever” till höger kan naturligtvis skilja mycket, men det mest slående är samtidigt inte att listan återigen toppas av högskoleförberedande program, utan snarare hur höga siffrorna är för några av programmen i den negativa kolumnen. Här finns som synes inte bara yrkesprogram, men generellt kännetecknas ändå det attributet av den programtypen.

En aspekt att komma ihåg är att många av gymnasieprogrammen, och flera yrkesprogram i synnerhet, har en tydlig slagsida i fråga om kön. Detta är sannolikt en bidragande faktor till att svaren ser ut som de gör.

MIN TYP AV ELEVER GYMNASIEELEVER (2020) TOPP 5:

Samhällsvetenskapsprogrammet	43%	Fordons- och transportprogrammet	72%
Naturvetenskapsprogrammet	27%	VVS- och fastighetsprogrammet	67%
Ekonomiprogrammet	25%	Estetiska programmet	66%
Teknikprogrammet	23%	Naturbruksprogrammet	62%
Restaurang- och livsmedelsprogrammet	20%	Humanistiska programmet	59%

INTE MIN TYP AV ELEVER GYMNASIEELEVER (2020) TOPP 5:

39%

TJEJER PÅ
YRKESPROGRAM
TOTALT

61%

KILLAR PÅ
YRKESPROGRAM
TOTALT

(KÄLLA: SKOLVERKET 19/20)*

Elevernas tankar kring yrkesprogram

”

Det känns som att man måste jobba inom den branschen man väljer. Det känns jobbigt att behöva välja så tidigt.

Tjej, 15 år, åk. 9 – om varför YP väljs bort

”

Det känns enklare att gå yrkesprogram – mindre jobb och mindre svårt.

Tjej, 15 år, åk 9 – på frågan om vad skillnaden är mellan högskoleförberedande program och yrkesprogram

”

Man kan ha mycket fördomar om hur folk är på olika linjer. Antingen så vill man förknippa sig med den bilden, eller så vill man inte det. De typiska ekonomimänniskorna är rika, lite bortskämda kanske. YP däremot, där tänker man mest att det är killar och det vill man inte.

Tjej, 15 år, åk. 9 – om varför YP väljs bort

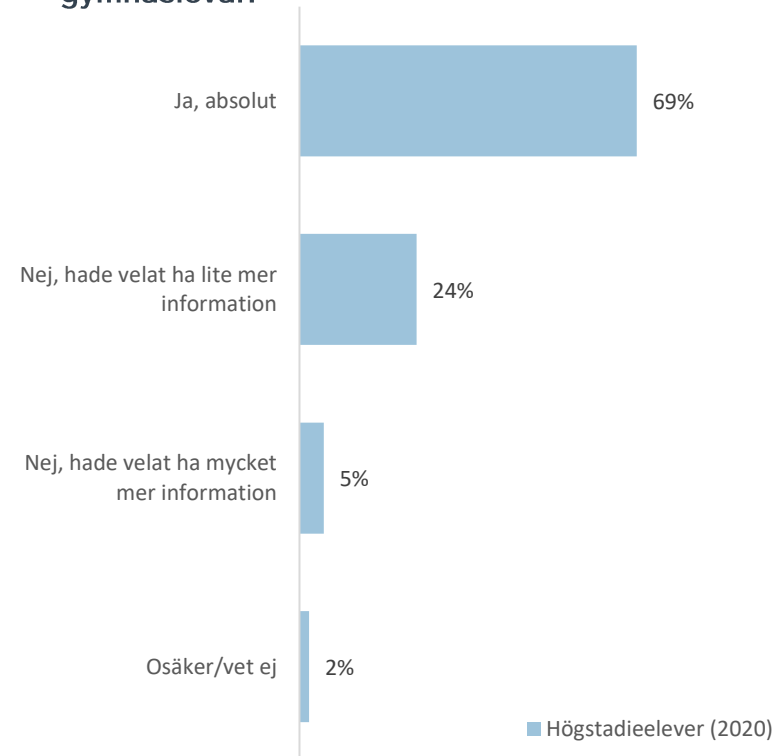
Alla har inte den information som krävs

Ungefär nio av tio i gymnasieålder är intresserade av framtidens arbetsmarknad i sina val, och andelen som anpassar sina val efter densamma ökar också generellt. Men har de egentligen rätt kunskaper om yrkesprogrammen för att kunna göra detta? Några av siffrorna vi visat tidigare i rapporten kan tyda på att så inte är fallet, inte minst i fråga om löneläget.

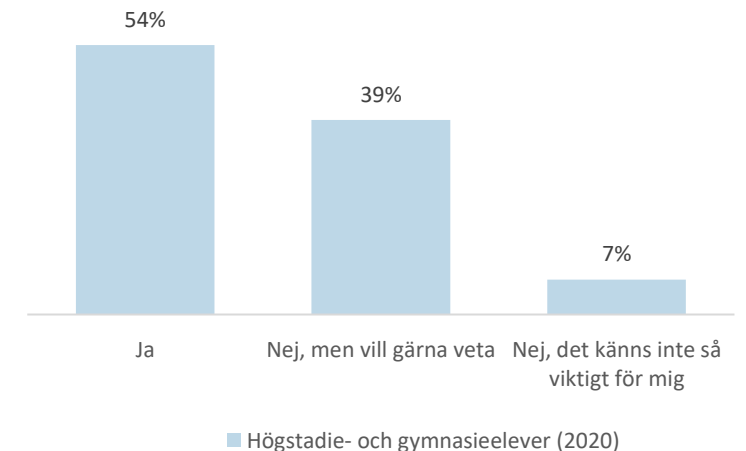
Av datan till höger kan vi även konstatera att en knapp tredjedel av åk9-eleverna inte fått tillräcklig information om yrkesprogrammen, och inkluderar vi bara dem som står och väger mellan programtyperna blir siffran högre.

Att öka elevernas kunskaper om arbetsmarknaden framstår som viktigt för att stärka yrkesprogrammets attraktivitet, och inte minst fyller Studie- och yrkesvägledningen en viktig funktion i denna process.

Tycker högstadieelever att de fått tillräcklig information om yrkesprogram inför sitt gymnasieval?*

Ungas självskattade kunskaper om vilka yrken och utbildningar som det kommer behövas mer/mindre av i framtiden:

Eleverna väljer mellan 18 program, inte två programtyper

Även om det ofta i samhällsdebatten framstår som att valet står mellan de två olika programtyperna är det en förenkling. Eleverna väljer mellan 18 olika nationella program, och att tänka i den dikotomi vi också använt här i rapporten är sällan särskilt naturligt för eleverna, vilket också framkommit i de samtal vi genomfört. Generellt har ungdomarna knappt tre olika enskilda program som de överväger i snitt, och som vi visat tidigare överväger ungefär en tredjedel av de som sedan väljer ett högskoleförberedande, något av yrkesprogrammen.

Att programmen är så många gör det samtidigt svårt att ha koll på alla, och utvecklingen förstärks av att yrkesprogrammen ofta är små och inte finns överallt.

2,7 st.

ANTAL PROGRAM
VÄLJER UNGA TOTALT
I GENOMSNITT
MELLAN (2020)

INGEN UPPFATTNING OM
PROGRAMMET
GYMNASIELEVER (2020) TOPP 5:

VVS- och fastighetsprogrammet	45%
Industri tekniska programmet	44%
Humanistiska programmet	44%
Hantverksprogrammet	36%
Fordons- och transportprogrammet	33%

”

Jag har kollat på många olika program – allt från bygg till ekonomi. Inte så säker ännu, men fortsätter att kolla.

Kille, 15 år, åk. 9 – om vilka program man tänkt på inför gymnasievalet